

Charakteristické aspekty kresťanskej iniciácie v byzantskom obrade

Miroslav Ilko

Kresťanská iniciácia - krst, myropomazanie, Eucharistia - je jednotné a nedeliteľné slávenie vstupu do života v Kristovi, do spoločenstva, ktoré v ňom žije. Tento vstup, ktorý sa začína prvým povolaním k viere, dosahuje svoj vrchol v paschálnom tajomstve Ježiša Krista, do smrti ktorého sme boli ponorení, aby sme vstali z mŕtvych v jeho vzkriesení, ktoré nás robí Božími synmi a chrámami Svätého Ducha¹.

Prijatie krstu, ako to vyplýva z uvedeného citátu, prinášalo so sebou plnoprávne začlenenie do spoločenstva Božieho ľudu. Krst, ako píše Cyril Jeruzalemský vo svojich katechézach, je nielen aktom odpustenia hriechov a prijatím milosti synovstva, ale je aj očistením hriechov a darom Svätého Ducha. Rozdiel medzi odpustením a očistením je v tom, že očistenie hriechov činí z človeka nové stvorenie². Takéto chápanie iniciácie ako aktu očistenia človeka a pripustenie ho k hostine v Kráľovstve malo za následok udeľovanie iniciačných sviatostí v čo najužšej spojitosti, v kontexte jediného slávenia. Neoddelené slávenie obradov iniciácie bolo vyjadrením toho, že také je aj jediné nerozdeliteľné dielo Otcovho a Synovho Ducha. Takáto bola aj prax v živote všetkých cirkví prvých storočí³.

Západná cirkev však od tejto prvotnej praxe upustila kvôli rozličným okolnostiam, takže krstná iniciácia sa v nej udeľovala v rôznych súvislostiach a časových momentoch⁴. Na Východe sa však prvotný spôsob udeľovania iniciácie zachoval neporušený. Jednota týchto sviatostí je tam taká silná, že v mnohých súvislostiach sa termínom *krst* rozumejú zvyčajne všetky tri fázy kresťanskej iniciácie⁵.

V posledných storočiach sa však aj v rôznych východných katolíckych cirkvách táto pôvodná prax menila pod vplyvom mnohých vonkajších faktorov. Podoba a obsah textov iniciácie boli ovplyvnené mnohými historickými a spoločenskými súvislosťami, napr. latinizáciou,

¹ Porov. Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov CCEO, Libreria Editrice Vaticana, 1996. s. 36.

² CYRIL JERUZALÉMSKÝ. *Mystagógické katechese*. Velehrad : Refugium Velehrad, 1997. s. 19.

³ Porov. KOŠÍČKOVÁ, S., Chápaní a prožívání křtu v prvokřesťanské době. *Teologické texty*. Praha, 1996. Roč. 7, č. 2 (59), s. 42-44; MIKLUŠČÁK, P., *Teológia sviatostí I.* (študijná pomôcka pre poslucháčov UK Rímskokatolíckej Cyrilometodskej bohosloveckej fakulty Teologického inštitútu v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí), 1995. s. 44-48; Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov CCEO, s. 36.

⁴ MIKLUŠČÁK, P., *Teológia sviatostí I.*, s. 48-49.

⁵ Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov CCEO, s. 37.

konsolidáciou s ostatnými miestnymi cirkvami, politickou situáciou znemožňujúcou verejné vykonávanie kultu a pod.

Rímsky biskup Ján Pavol II., v nadväznosti na *Orientalium Ecclesiarum* (6), mnohokrát v rôznych svojich prejavoch vyzýva veriacich východných cirkví k odvahe, aby znova objavili autentické tradície ich vlastnej identity a obnovili pôvodnú čistotu tam, kde je to nevyhnutné⁶.

Každá iniciatíva vo vzťahu k návratu k starootcovským tradíciám (a to nielen liturgickým, ale aj spirituálnym, právnym a teologickým) musí byť pozorná, aby sa nedala podmieniť inými schémami a vplyvmi. Každý takejto analýze, aj v prípade obradov kresťanskej iniciácie, musí predchádzať dôkladný teologický, historický a pastorálny výskum, tak ako o tom hovoria aj dokumenty 2. Vatikánskeho koncilu⁷.

Aké sú teda charakteristiky vysluhovania sviatosti kresťanskej iniciácie v byzantskom obrade?

Pneumatologický rozmer vysluhovania iniciačných sviatostí

Pre byzantskú teológiu je charakteristické to, že kňaz je počas vysluhovania sviatostí chápaný ako orgán Svätého Ducha⁸. Kňaz totiž počas vysluhovania sviatosti krstu nehovorí slová: „*Ja krstím služobníka...*“, ale „*Krstí sa služobník Boží...*“ a tieto slová len poukazujú na to, že kňaz je len služobníkom milosti, pretože bol vybraný Svätým Duchom na túto službu⁹.

Tento pneumatologický rozmer je charakteristický pre byzantskú teológiu¹⁰. Napríklad svätý Bazil Veľký hovorí, že vo sviatostiach nastáva manifestácia Boha, najmä zviditeľnenie zbožšťujúcej úlohy Svätého Ducha. Akoby považoval (Bazil Veľký) sviatosti za jednoduchý spôsob kontaktovania sa Svätého Ducha s človekom. Berúc za základ učenie svätého Bazila Veľkého, súčasná teológia hovorí o parúzii Svätého Ducha

⁶ Porov. napr. JÁN PAVOL II., Homília počas božskej liturgie v arménskom obrade (21.1. 1987. *L'Osservatore Romano*. 23. - 24.11. 1987, s. 6; PALLATH P., The teaching of the popes concerning the heritage and identity of eastern churches. In *Catholic Eastern Churches : Heritage and identity*. Rome : Mar Thoma Yogam, 1994. s. 153-155.

⁷ Porov. 2. Vatikánsky koncil, konštitúcia o posvätnéj liturgii *Sacrosanctum Concilium*, 23.

⁸ Porov. ŠAK, Š., *Svätá tajina krstu*, s. 171; HRYNIEWICZ, W., *Nasza Pascha z Chrystusem: Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej*. Lublin, 1987. s. 287 a 323.

⁹ NOCENT, A. L'Iniziazione in Oriente. In *Nuovo Dizionario di Liturgia*. A cura di Domenico Sartore e Achille M. Triacca. Milano : San Paolo, 1988. s. 639-648..

¹⁰ Porov. ŠPIDLÍK, T., *Spiritualita kresťanského Východu*. Rím, 1983. s. 45; DOLISTA, J., Perichoréze tří iniciačných svätostí. *Teologické texty*. Praha, 1996. Roč. 7, č. 2 (59), s. 49-50; PAPROCKI H., Duch Święty w sakrametach Kościoła. In *Duch, który jednoczy*. Praca zbiorowa pod redakcją Marka Marczewskiego. s. 300.

v Cirkvi skrze sviatosti¹¹. Je však dôležité presvedčenie, že Svätý Duch robí tajomstvá Cirkvi tým, čím sú z Kristovho ustanovenia. Epikléza opakovaná vo všetkých sviatostných činnostiach ukazuje, že Cirkev liturgicky vyznáva svoju vieru v Svätého Ducha ako posväcujúcu a premieňajúcu silu. Preto je pre byzantskú teológiu charakteristické vyhýbanie sa individuálnej formulácii pri udeľovaní sviatostí (napr. „Ja ťa krstím.“, „Ja ťa mažem.“) a používanie formulácie prosby (napr. „Prosíme ťa zošli...“) alebo konštatácie faktu sviatostného uskutočnenia (napr. „Krstí sa služobník Boží...“)¹².

Aj autori najnovšieho Katechizmu katolíckej Cirkvi prijali za opodstatnené dôvody sv. Jána Zlatoústeho a ako typický znak krstu vo východnom obrade je tu uvedená pasívna formula krstu – „Krstí sa služobník Boží...“¹³.

Sv. Jána Zlatoústeho sa k tejto problematike vyslovil nasledovne:

„Zatiaľ čo kňaz vyslovuje nad katechumenom: Tento (povediac tu jeho meno) sa krstí v mene Otca i Syna i Svätého Ducha, ponorí mu trikrát hlavu do vody a vyzdvihne ho z nej, uschopňujúc ho prostredníctvom tohto tajomného zasvätenia k prijatiu Ducha“¹⁴.

Sv. Ján Zlatoústý teda pri tejto príležitosti trvá na zdôraznení služobnej, sprostredkovateľskej úlohe krstiaceho kňaza a pokračuje:

„V skutočnosti to nie je iba samotný kňaz, ktorý sa dotýka hlavy krstenca, ale je to aj pravica Kristova. Potvrdzujú to predsa aj samotné slová toho, kto krstí – nehovorí „ja ťa krstím“, ale „krstí sa“ – poukazujúc tým, že on je iba vysluhovateľom milosti, že dáva k dispozícii svoju ruku, pretože tento úkon bol nariadený Duchom. Ten, čo naozaj koná všetko, je Otec, Syn a Svätý Duch, nerozdielna Trojica“¹⁵.

Sviatosť myropomazania

Pomazanie svätým myrom je nová samostatná sviatosť, pripravená krstom a konaná podľa liturgických pravidiel Cirkvi bezprostredne po udelení sviatosti krstu¹⁶. Toto sa zdôrazňuje predovšetkým vyslovením novej formuly, ktorou sa myropomazanie uskutočňuje¹⁷.

¹¹ FENCIK, E., *Liturgika ili objasnenije bogosluženija svjatoj, vostočnoj, pravoslavnokatholičeskoj cerkvi*, s. 224.

¹² Porov. HRYNIEWICZ, W., *Duch Święty, sakramenty, człowiek*, s.1210-1212; PAPROCKI H., Bizantyjska liturgia. In *Encyklopedia Katolicka*. Lublin : TN KUL, 1989. zv. 3, s. 633; KUNZLER M., *Liturgia Kościoła*. Poznań : Pallotinum, 1999. s. 434.

¹³ KKC, čl. 1240.

¹⁴ Porov. GIOVANNI CRISOSTOMO, *Catechesi batesimale*, s. 203.

¹⁵ Porov. GIOVANNI CRISOSTOMO, *Catechesi batesimale*, s. 203.

¹⁶ Porov. BIFFI, I., *Liturgia II*, s. 69-70; FENCIK, E., *Liturgika ili objasnenije bogosluženija svjatoj, vostočnoj, pravoslavnokatholičeskoj cerkvi*, s. 224; PAPROCKI H., Bizantyjska liturgia. In *Encyklopedia Katolicka*. Tom III. Lublin : TN KUL, 1989. s. 633; KUNZLER M., *Liturgia Kościoła*. s. 434.

¹⁷ Porov. ARRANZ, M., *Battesimo di Oriente e di Occidente (Battesimo Orientale Comparato)*, s. 33-34.

Myropomazanie, ako nová samostatná sviatosť, sa teda na základe starokresťanskej tradície¹⁸ udeľuje bezprostredne po vyslúžení sviatosti krstu, teda tvorí naďalej súčasť obradov krstu¹⁹.

Mnohí teológovia vidia už od najstarších čias v tomto pomazaní sv. myrom symbol ľudskej účasti vo Svätom Duchu: je to priame vliatie Božej milosti do duší²⁰. Ako Svätý Duch zostúpil na Ježiša Krista pri jeho vystúpení z rieky Jordán, tak pomazaním zostupuje Svätý Duch na pokrsteného, keď vystupuje z krstného kúpeľa²¹. Kým vo sviatosti krstu je človek modlitbami a posvätnými úkonmi a obradmi vyvádzaný z duchovnej tmy a povolaný do predivného svetla Kristovho kráľovstva, cez pomazanie myrom sa uskutočňuje toto vyvolenie nového člena Cirkvi prijatím daru Svätého Ducha²².

V latinskej Cirkvi na základe niekoľkých vonkajších podnetov bola sviatosť myropomazania oddelená od sviatosti krstu²³. Medzi najväčšie podnety tohto druhu môžeme zaradiť núdzový krst a pomazanie myrom vykonávané nad inovercami²⁴. V priebehu času sa však začalo presadzovať presvedčenie, podľa ktorého pokrstné pomazanie (sviatosť myropomazania) nie je iba vonkajším doplnením či naplnením krstu, ale posilnením celého krstného diania²⁵. Tak dochádzalo k pokusom diferencovať udelenie Svätého Ducha v krste a v myropomazaní tak, že prvé bolo interpretované ako posvätenie pokrsteného človeka a druhé ako poslanie, prípadne posilnenie kresťana v službe bližným a svetu²⁶.

¹⁸ Porov. KOŠIČKOVÁ, S., Chápaní a prožívaní křtu v prvokřesťanské době. *Teologické texty*. Praha, 1996. Roč. 7, č. 2 (59), s. 41-44; ARRANZ, M., *Battesimo di Oriente e di Occidente (Battesimo Orientale Comparato)*, s. 82-85; QUALIZZA, M., *Iniziazione cristiana*. Milano, 1996. s. 131-132; VASIL, C., CIC a CCEO – konfrontácia kánonických noriem o sviatostiach (okrem sviatosti manželstva) – 1. časť. *Duchovný pastier*. Trnava, 1999. Roč. 80, č. 9, s. 393-399.

¹⁹ Porov. MIKLUŠČÁK, P., *Teológia sviatostí I.*, s. 61; FENCÍK, E., *Liturgia ili objasnenije bogosluženija svjatoj, vostočnoj, pravoslavnokatoličeskoj cerkvi*, s. 221; PAPROCKI, H., Chrzest : Liturgia. In *Encyklopedia Katolicka*. Tom III. Lublin : TN KUL, 1989. s. 365.

²⁰ EVDOKIMOV, P., Svátost myropomazání v pravoslávne církvi.. *Teologické texty*. Praha, 1998. Roč. 9, č. 2, s. 40-41.

²¹ Porov. AUGÈ, M., *Liturgia*, s. 107-108.

²² Porov. KORMANÍK, P., *Základné sväté tajiny Pravoslávnej Cirkvi*, s. 50; sv. Cyril Jeruzalemský na toto reaguje takto: „... ak sa domnievaš, že je to obyčajná vonná masť. Lebo ako eucharistický chlieb po vzývaní Svätého Ducha už nie je obyčajným chlebom, ale telom Kristovým, tak táto vonná masť po vzývaní už nie je iba masťou, ale milosťou Kristovou a prítomnosťou Svätého Ducha, vzniknutou božským pôsobením. Práve tou je symbolicky mazané tvoje čelo a ostatné zmysly. Touto zjavnou vonnou masťou sa maže telo, ale Svätým a Životodarným Duchom sa posväčuje duša...”- CYRIL JERUZALÉMSKÝ, *Mystagógické katechese*, s. 46.

²³ Porov. FALSINI, R., *La Cresima - rito e catechesi*. Milano, 1992. s. 10.

²⁴ Porov. MIKLUŠČÁK, P., *Teológia sviatostí I.*, s. 64; KORMANÍK, P., *Základné sväté tajiny Pravoslávnej Cirkvi*, s. 66-68.

²⁵ Porov. AUGÈ M., *Liturgia*, s. 99-104.

²⁶ Porov. MIKLUŠČÁK, P., *Teológia sviatostí I.*, s. 64.

Aj keď sa stále zdôrazňoval úzky vzťah medzi krstom a myropomazaním, predsa však už v 14. a 15. storočí sa objavujú prvé učiteľské vyjadrenia Cirkvi o sviatosti myropomazania ako o samostatnej sviatosti²⁷.

Prepojenie krstu a Eucharistie

Kódex kánonov východných Cirkví predpisuje, že myropomazanie má byť udelené hneď po krste a čo najskôr majú novopokrstení pristúpiť aj k Eucharistii, týka sa to aj detí²⁸. Čo sa však týka pristupovania k Eucharistii u malých detí, Kódex kánonov východných cirkví hovorí, že je potrebné zachovávať predpisy liturgických kníh tej ktorej východnej cirkvi. Aj z tohto vyplýva nejednotnosť liturgickej praxe vo vzťahu k vysluhovaniu iniciačných sviatostí medzi východnými cirkvami²⁹.

V minulosti bolo toto prepojenie nie celkom správne chápané, veď napríklad v trebníku z roku 1987 môžeme nájsť dôvody, prečo sa krst má vysluhovať v rámci svätej božskej liturgie: „*Obrad krstu je prispôsobený aj požiadavke vysluhovať krst vo svätej liturgii. Je tu zjavná, úzka teologicko-historická súvislosť. V prvotnej Cirkvi sa vysluhoval krst spoločne so sviatosťou birmovania a prvým svätým prijímaním. Medzi týmito prvými sviatosťami existuje teda istá náväznosť. Je dobré a užitočné, keď sa na ňu viditeľne poukáže práve v tejto súvislosti, ak sa prvé tri sviatosti vyslúžia spoločne. Je to vlastne obnova v intenciách prvotnej cirkvi. Bude vhodné, ak poukážeme, akým spôsobom sa vykonáva sviatosť krstu a birmovania v spojení so svätou liturgiou*“³⁰. Cyril Vasil', profesor kánonického práva v Ríme, toto vysvetlenie komentuje slovami: „*Zdá sa teda, že zostavovateľ pochopil spojenie sviatosti krstu s Eucharistiou ani nie tak ako udelenie Eucharistie krstencovi, ale skôr začlenenie krstu do slávenia Eucharistickej obeti*“³¹.

²⁷ Porov. MIKLUŠČÁK, P., *Teológia sviatostí I.*, s. 64.

²⁸ CCEO, kán. 695 § 1: „*Chrismatio sancti myri ministrari debet coniunctim cum baptismo, salvo casu verae necessitatis.*“; kán 697: „*(...) Divina Eucharistia post baptismum et chrismationem sancti myri ministretur quam primum – secundum normam iuris particularis propriae ecclesiae sui iuris.*“

²⁸ MRÁZ, J., *Iniciace v Kodexu kanonického práva. Teologické texty.* Praha, 1996. Roč. 7, č. 2 (59), s. 54-56.

³⁰ *Sviatosti a sväteniny*, Bratislava 1987, s. 10.

³¹ VASIL, C., *Liturgická tradícia a disciplína východných Cirkví a Katechizmus katolíckej cirkvi. Slovo.* Bratislava. 1994, č. 4, s. 14.

Zmyslom aktivít rímskeho apoštolského stolca v poslednom období vo vzťahu k východným cirkvám je presadenie centrálného miesta bohoslužobného slávenia v živote týchto cirkví, v úplnej vernosti duchu ich vlastných tradícií.

Tieto aktivity však so sebou prinášajú aj nutnosť prispôbovania bohoslužobných textov novým situáciám. Aj keď je všeobecne známe, že v mnohých oblastiach života sú zavádzané zmeny dôkazom rozvoja a rozkvetu, predsa len nie každá zmena v liturgickom texte musí automaticky vyjadrovať správny vývoj a smerovanie miestnej cirkvi. Uvedená skutočnosť poukazuje na dôležitú potrebu a nutnosť štúdia jednotlivých bohoslužobných kníh vlastného obradu. Nielen však z hľadiska historického, ale tiež i z hľadiska teologicko-liturgického, pretože až štúdium z viacerých hľadísk dokáže objektívne posúdiť opodstatnenosť zavádzaných zmien v liturgických textoch a tak správne smerovať bohoslužobné slávenie miestnej cirkvi³².

Použitá literatúra

1. Cirkevné dokumenty

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (CCEO), Rím : Vydavateľstvo o. baziliánov, 1993.

Dokumenty II. Vatikánskeho koncilu. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme, 1970.

Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví. Citta del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1996.

Ján Pavol II. Homília počas božskej liturgie v arménskom obrade (21.1. 1987).
L'Osservatore Romano, 23.-24.11. 1987, s. 6.

Katechizmus katolíckej Cirkvi. Trnava : Spolok sv. Vojtecha v Trnave, 1998.

Sviatosti a sväteniny. Bratislava : Spolok sv. Vojtecha v cirkevnom nakladateľstve, 1987.

2. Liturgické komentáre

ARRANZ, M. *Krešćenie i myropomazanie. Roma : Russicum, 1998.*

³² Porov. BUGEL, W., *Současné slovenské verze byzantské liturgie sv. Jana Zlatoústého*, s. 111.

BUGEL, W. *Současné slovenské verze byzantské liturgie sv. Jana Zlatoústého.* Olomouc, 2001.

FENCIK, E. *Liturgika ili objasnenije bogosluženija svjatoj, vostočnoj, pravoslavnokatholičeskoj cirkvi.* Budapešť, 1878.

KORMANÍK, P. *Základné sväté tajiny Pravoslávnej Cirkvi.* Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1996.

ŠAK, Š. *Svätá tajina krstu.* Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1999.

3. Liturgické publikácie

ARRANZ, M. *Battesimo di Oriente e di Occidente (Battesimo Orientale Comparato).* Roma, 1998.

AUGÈ, M. *Liturgia.* Milano : Edizioni paoline, 1992.

CYRIL JERUZALÉMSKÝ. *Mystagógické katechese.* Velehrad : Refugium Velehrad, 1997.

DOLISTA, J. *Perichoréze tří iniciačných svätostí. Teologické texty.* Praha, 1996. Roč. 7, č. 2 (59), s. 49-50.

EVDOKIMOV, P. *Svätost myropomazání v pravoslávne cirkvi. Teologické texty.* Praha, 1998. Roč. 9, č. 2, s. 40-41.

FALSINI, R. *La Cresima - rito e catechesi.* Milano : Edizioni O.R., 1992.

GIOVANNI CRISOSTOMO. *Catechesi battesimale.* Padova, 1988.

HRYNIEWICZ, W. *Nasza Pascha z Chrystusem: Zarys chrześcijańskiej teologii paschalnej.* Lublin : wyd. TN KUL, 1987. zv. 2.

HRYNIEWICZ, W. *Duch Święty, sakramenty, człowiek.* Kraków : IW Znak, 1980. Roč. 32, č. 316, s.1203-1220.

KOŠÍČKOVÁ, S. *Chápaní a prožívání křtu v prvokřesťanské době. Teologické texty.* Praha, 1996. Roč. 7, č. 2 (59), s. 41-44.

KUNZLER, M. *Liturgia Kościoła.* Prel. Balter L., Poznań : Pallotinum, 1999.

MIKLUŠČÁK, P. *Teológia sviatostí I.* (študijná pomôcka pre poslucháčov UK Rímskokatolíckej Cyrilometodskej bohosloveckej fakulty Teologického inštitútu v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí), 1995.

MRÁZ, J. *Iniciace v Kodexu kanonického práva. Teologické texty.* Praha, 1996. Roč. 7, č. 2 (59), s. 54-56.

NADOLSKI B. *Liturgika III: Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa.*

Poznań : Pallotinum, 1992.

PAPROCKI, H. Duch Święty w sakramentach Kościoła. In *Duch, który jednoczy*. Praca

zbiorowa pod redakcją Marka Marczewskiego. Lublin : Polihymnia, 1998.

VASIŁ, C. CIC a CCEO – konfrontácia kánonických noriem o sviatostiach (okrem sviatosti manželstva) – 1. časť. *Duchovný pastier*. Trnava, 1999.

Roč. 80, č. 9, s. 393-399.

VASIŁ, C. Liturgická tradícia a disciplína východných cirkví a Katechizmus katolíckej

cirkvi. *Slovo*. Bratislava. 1994, č. 5, s. 7.